

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

การประยุกต์ใช้หลักจริต 6 ในพระพุทธศาสนาเพื่อการเข้าใจตนเอง และการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

Applying the Six Buddhist Temperaments for Self-Understanding
and Human Potential Development in the 21st Century

1. พระครูสุตพัฒน์โนดม (ผาคำ), 2. พระครูธีรสุตพจน์, 3. เทวัญ เอกจันทร์, 4. ประดิษฐ์ ปัญญาจีน*
1. Phrakhru Sutapattthanodom (Phakam), 2. Phrakhru Teerasutaphot, 3. Tewan Eakjan,
4. Pradit Phanyajeen

1., 2., 3., 4. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
1., 2., 3., 4. Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus
Corresponding Author E-Mail : dapong0932215591@gmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักจริต 6 ในพระพุทธศาสนาเพื่อการเข้าใจตนเองและการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งอธิบายความหมาย ความสำคัญ และลักษณะของจริต 6 ได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต วิทกจริต สัทธาจริต และพุทธิจริต ในฐานะกรอบคิดที่ช่วยจำแนกความโน้มเอียงทางจิตใจ อารมณ์ ความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ บทความชี้ให้เห็นว่า หลักจริต 6 ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแบ่งแยกหรือตีตราบุคคล แต่เป็นเครื่องมือในการสังเกตตนเอง เข้าใจจุดแข็ง จุดอ่อน และเลือกวิธีพัฒนาตนให้เหมาะสมกับพื้นฐานนิสัยของแต่ละบุคคล เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย หลักจริต 6 สามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น การตระหนักรู้ตนเอง การคิดวิเคราะห์ การจัดการอารมณ์ ความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการเรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ ยังสามารถนำไปใช้ในบริบทการศึกษา การทำงาน ครอบครัว และการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อส่งเสริมความเข้าใจผู้อื่น ลดการตัดสิน และสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน ดังนั้น หลักจริต 6 จึงเป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าต่อการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งด้านสติ ปัญญา คุณธรรม และศักยภาพในการดำรงชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่

คำสำคัญ: 1. จริต 6; 2. การเข้าใจตนเอง; 3. การพัฒนาศักยภาพมนุษย์; 4. พระพุทธศาสนา; 5. ศตวรรษที่ 21

ABSTRACT

This academic article aims to study the application of the Six Temperaments in Buddhism for self-understanding and the development of human potential in the 21st century. It explains the meaning, significance, and characteristics of the Six Temperaments: lustful temperament, hateful temperament, deluded temperament, discursive temperament, faithful temperament, and intelligent temperament. These temperaments serve as a conceptual framework for

understanding human tendencies in terms of mind, emotion, thought, and behavior. The article points out that the Six Temperaments are not intended to classify or label individuals, but rather to serve as a tool for self-observation, helping individuals recognize their strengths and weaknesses and select appropriate methods for self-development according to their personal dispositions. When applied to contemporary society, the Six Temperaments can be linked to the development of essential 21st-century skills, such as self-awareness, critical thinking, emotional management, creativity, communication, collaboration, and lifelong learning. Moreover, this principle can be applied in educational, workplace, family, and social contexts to promote understanding of others, reduce judgment, and foster supportive relationships. Therefore, the Six Temperaments represent valuable Buddhist wisdom for holistic human development, particularly in cultivating mindfulness, wisdom, morality, and the potential to live meaningfully amid the rapid changes of the modern world.

Keywords: 1. Six Temperaments; 2. self-understanding; 3. human potential development; 3. Buddhism; 4. 21st century

บทนำ

ศตวรรษที่ 21 เป็นยุคที่มนุษย์ต้องดำรงชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ เศรษฐกิจ สังคมพหุวัฒนธรรม และความไม่แน่นอนของโลกการทำงาน การพัฒนาศักยภาพมนุษย์จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการเพิ่มพูนความรู้หรือทักษะอาชีพเท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมการรู้จักตนเอง การเข้าใจผู้อื่น การควบคุมอารมณ์ การคิดวิเคราะห์ การปรับตัว และการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วย องค์การยูเนสโกเสนอว่าการศึกษาในศตวรรษใหม่ควรพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้านผ่านการเรียนรู้เพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน และการเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (UNESCO, 2015) ขณะเดียวกัน รายงานอนาคตงานของ World Economic Forum ชี้ว่าทักษะสำคัญของคนยุคใหม่ ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ ความยืดหยุ่น ความคล่องตัว ภาวะผู้นำ แรงจูงใจ และการตระหนักรู้ตนเอง (World Economic Forum, 2025)

ในบริบทดังกล่าว หลักจิต 6 ในพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบคิดเพื่อการเข้าใจตนเองและการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ได้อย่างมีคุณค่า คำว่า “จิต” หมายถึงลักษณะความประพฤติดีหรือพินิสัยที่โน้มเอียงไปในทางใดทางหนึ่ง ซึ่งสะท้อนรูปแบบการคิด ความรู้สึก แรงจูงใจ และพฤติกรรมของบุคคล พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหายานกุฎราชวิทยาลัย กล่าวถึงการจำแนกบุคคลตามจิต 6 ได้แก่ รากจิต โทสจิต โมหจิต วิตกจิต สรทธาจิต และพุทธิจิต โดยใช้เป็นแนวทางพิจารณาอภัยาศัยของผู้รับธรรม และการแสดงธรรมให้เหมาะกับบุคคลแต่ละประเภท (มหายานกุฎราชวิทยาลัย, 2552, เล่ม 66, น. 64) นอกจากนี้ ยังมีกรกล่าวถึงการจำแนกภพสัตว์ออกเป็นกลุ่มตามรากจิต โทสจิต โมหจิต วิตกจิต สรทธาจิต และพุทธิจิต เพื่อทรงพิจารณาวิธีแสดงธรรมให้สอดคล้องกับพื้นฐานจิตใจของผู้ฟัง (มหายานกุฎราชวิทยาลัย, 2552, เล่ม 25, น. 124)

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

การประยุกต์ใช้หลักจริต 6 ในสังคมปัจจุบันจึงมิใช่การตีตราหรือแบ่งประเภทมนุษย์อย่างตายตัว แต่เป็นการใช้หลักธรรมเพื่อสังเกตความโน้มเอียงภายในของตนเองอย่างมีสติ เช่น ผู้มีราคะจริตอาจพัฒนาการรู้เท่าทันความพึงพอใจและความยึดติด ผู้มีโทสะจริตอาจฝึกเมตตาและการจัดการอารมณ์ ผู้มีโมหจริตอาจพัฒนาความรู้ ความชัดเจน และการใคร่ครวญอย่างมีเหตุผล ผู้มีวิตกจริตอาจฝึกสมาธิเพื่อลดความฟุ้งซ่าน ผู้มีศรัทธาจริตอาจพัฒนาปัญญากำกับศรัทธา และผู้มีพุทธิจริตอาจใช้ปัญญาอย่างสมดุลกับความเมตตาและการลงมือปฏิบัติ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552, เล่ม 66, น. 64)

ดังนั้น บทความวิชาการเรื่องนี้จึงมุ่งเสนอว่า หลักจริต 6 เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างร่วมสมัย เพราะช่วยให้บุคคลเข้าใจตนเองตามความเป็นจริง เห็นจุดแข็งและข้อจำกัดของตน พัฒนาทักษะภายในควบคู่กับทักษะภายนอก และสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเหมาะสม (Deci & Ryan, 2000; UNESCO, 2015; World Economic Forum, 2025) การเข้าใจจริตของตนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างยั่งยืน ทั้งในมิติส่วนบุคคล การศึกษา การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมโลกที่ซับซ้อน

ความหมายของหลักจริต 6 ในพระพุทธศาสนา

หลักจริต 6 เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ใช้พิจารณาความแตกต่างของมนุษย์ในระดับพื้นฐานทางจิตใจ อุปนิสัย ความโน้มเอียงทางอารมณ์ และพฤติกรรมที่แสดงออกในชีวิตประจำวัน คำว่า “จริต” หมายถึง ความประพฤติ ความเคยชิน หรืออุปนิสัยที่บุคคลมีอยู่เป็นประจำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะเฉพาะของแต่ละคนทั้งทางกาย วาจา และใจ จริตจึงมิใช่เพียงบุคลิกภาพภายนอก แต่เป็นโครงสร้างความโน้มเอียงภายในที่ส่งผลต่อวิถีคิด วิถีรู้สึก วิถีตัดสินใจ และวิถีปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอธิบายว่า จริตคือความประพฤติที่หนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นพื้นเพของจิตหรือประเภทใหญ่ ๆ แห่งพฤติกรรมของคน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559) ดังนั้น การเข้าใจจริตจึงเป็นการเข้าใจมนุษย์จากรากฐานทางจิตใจ มิใช่เพียงการตัดสินจากพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น

ในพระพุทธศาสนา จริตของบุคคลจำแนกโดยทั่วไปออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ ราคะจริต โทสะจริต โมหจริต วิตกจริต ศัทธาจริต และพุทธิจริต หรือญาณจริต ราคะจริต หมายถึง ผู้มีความประพฤติหรือจิตใจโน้มเอียงไปทางความรักสวรั้งาม ความพึงพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์ที่น่าปรารถนา โทสะจริต หมายถึง ผู้มีความโน้มเอียงไปทางความโกรธ ความไม่พอใจ ความหงุดหงิด หรือความรุนแรงทางอารมณ์ โมหจริต หมายถึง ผู้มีความโน้มเอียงไปทางความหลง ความไม่รู้ ความมึนงง ความไม่ชัดเจน หรือความลังเลในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ วิตกจริต หมายถึง ผู้มีความโน้มเอียงไปทางความคิดฟุ้งซ่าน คิดมาก กังวล หรือปรุงแต่งความคิดอยู่เสมอ ศัทธาจริต หมายถึง ผู้มีความโน้มเอียงไปทางความเชื่อ ความเลื่อมใส ความไว้วางใจ และการยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ง่าย ส่วนพุทธิจริตหรือญาณจริต หมายถึง ผู้มีความโน้มเอียงไปทางการใช้เหตุผล ปัญญา การวิเคราะห์ และการใคร่ครวญเพื่อให้เกิดความเข้าใจตามความเป็นจริง (ธิตฺตฺวดี หนัมนี, 2561)

หลักจริต 6 มีรากฐานสำคัญอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยปรากฏแนวคิดที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาอริยาศัยของเวไนยสัตว์ก่อนแสดงธรรม เพื่อให้ธรรมเทศนานั้นเหมาะสมกับบุคคลแต่ละประเภท ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย มีข้อความอธิบายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำแนกผู้ที่สามารถรับธรรมออกตามอำนาจจริต ได้แก่ ราคะจริต โทสะจริต โมหจริต วิตกจริต ศัทธาจริต และ

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

พุทธจริต แล้วทรงพิจารณาธรรมเทศนาที่เหมาะสมกับจริตเหล่านั้น (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534, เล่ม 47, น. 343) ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า หลักจริต 6 มิได้เป็นเพียงการแบ่งประเภทบุคคลเชิงทฤษฎี แต่เป็นเครื่องมือทางการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ที่พระพุทธศาสนาใช้เพื่อให้การสั่งสอนและการฝึกอบรมสอดคล้องกับพื้นฐานจิตใจของผู้เรียนหรือผู้ปฏิบัติ

เมื่อพิจารณาในบริบทศตวรรษที่ 21 หลักจริต 6 ยังมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือพัฒนาทักษะภายในของมนุษย์ โลกปัจจุบันต้องการบุคคลที่มีความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์ ความยืดหยุ่น ความคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การตระหนักรู้ตนเอง และความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น องค์การยูเนสโกเสนอว่าการศึกษาในโลกที่ซับซ้อนควรตั้งอยู่บนวิสัยทัศน์มนุษย์นิยม เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ความยุติธรรมทางสังคม ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความรับผิดชอบต่ออนาคต (UNESCO, 2015) ขณะที่ World Economic Forum ระบุว่าทักษะสำคัญของคนทำงานในอนาคต ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ ความยืดหยุ่น ความคล่องตัว ความใฝ่รู้ การเรียนรู้ตลอดชีวิต และแรงจูงใจพร้อมการตระหนักรู้ตนเอง (World Economic Forum, 2025) หลักจริต 6 จึงสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาทักษะเหล่านี้ได้ เพราะเป็นกรอบที่ช่วยให้บุคคลรู้เท่าทันตนเอง จัดการอารมณ์ พัฒนาปัญญา และปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง

ในมิติทางจิตวิทยาร่วมสมัย การเข้าใจตนเองยังสัมพันธ์กับแรงจูงใจและการพัฒนาศักยภาพภายใน ทฤษฎีการกำหนดตนเองอธิบายว่า มนุษย์ต้องการความสามารถ ความเป็นอิสระในการกำกับตนเอง และความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับผู้อื่น เพื่อส่งเสริมแรงจูงใจ คุณภาพชีวิต และการเติบโตทางจิตใจ (Deci & Ryan, 2000) เมื่อเชื่อมโยงกับหลักจริต 6 จะเห็นว่า การรู้จักจริตของตนช่วยให้บุคคลเลือกวิถีพัฒนาตนที่เหมาะสม เกิดความสามารถในการกำกับตนเองมากขึ้น และสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเข้าใจ ความรู้เรื่องจริตจึงสามารถเป็นสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาพุทธศาสนากับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ในยุคใหม่ได้อย่างมีนัยสำคัญ

กล่าวโดยสรุป หลักจริต 6 ในพระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่มีความหมายลึกซึ้งและมีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน เพราะช่วยให้บุคคลเข้าใจพื้นฐานจิตใจของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของผู้อื่น เลือกแนวทางฝึกฝนจิตใจได้เหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพทั้งด้านสติ ปัญญา อารมณ์ คุณธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมนุษย์ต้องเผชิญความซับซ้อนและความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หลักจริต 6 จึงมิใช่เพียงหลักธรรมเชิงศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ความรู้เพื่อการเข้าใจมนุษย์และการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน

การจำแนกลักษณะจริต 6 กับพื้นฐานนิสัยของลักษณะมนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

หลักจริต 6 ในพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดที่ใช้จำแนกความแตกต่างของมนุษย์ตามพื้นฐานนิสัย ความเคยชินทางจิตใจ และลักษณะการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม บุคคลแต่ละคนมิได้มีความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมเหมือนกันทั้งหมด หากแต่มีความโน้มเอียงภายในที่แตกต่างกัน บางคนโน้มไปทางความพอใจและความยึดติด บางคนโน้มไปทางความโกรธ บางคนโน้มไปทางความหลงหรือความไม่ชัดเจน บางคนคิดมาก ฟุ้งซ่าน บางคนมีศรัทธาสูง และบางคนใช้เหตุผลหรือปัญญาเป็นหลัก ความแตกต่างเหล่านี้ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “จริต” ซึ่งหมายถึงความประพฤติที่เป็นนิสัยหรือพื้นเพทางจิตใจของบุคคล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564)

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

การจำแนกจริต 6 ได้แก่ ราคจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธาจริต และพุทธิจริต มิได้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อแบ่งแยกหรือตัดสินคุณค่าของมนุษย์ แต่เป็นแนวทางในการเข้าใจตนเองและผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง พระพุทธศาสนา เห็นว่าการพัฒนาตนต้องเริ่มจากการรู้จักธรรมชาติของจิตใจตนเอง เพราะเมื่อบุคคลเข้าใจว่าตนมีความโน้มเอียง ไปในทางใด ก็สามารถเลือกวิธีฝึกอบรมตนให้เหมาะสมได้ เช่น ผู้มีราคจริตควรฝึกพิจารณาความไม่เที่ยงและความ ไม่งามของสิ่งที่ยึดติด ผู้มีโทสจริตควรฝึกเมตตา ผู้มีโมหจริตควรฝึกการเรียนรู้และพิจารณาเหตุผล ผู้มีวิตกจริต ควรฝึกสมาธิ ผู้มีสัทธาจริตควรใช้ปัญญากำกับศรัทธา และผู้มีพุทธิจริตควรใช้ปัญญาอย่างสมดุลกับความเมตตา และการปฏิบัติจริง (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534, เล่ม 47, น. 343)

เมื่อนำหลักจริต 6 มาพิจารณาในสังคมร่วมสมัย จะเห็นว่ายังคงมีความสอดคล้องกับลักษณะมนุษย์ใน ยุคปัจจุบันอย่างมาก เพราะมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 เผชิญสิ่งเร้าจำนวนมาก ทั้งสื่อดิจิทัล โซเชียลมีเดีย การ บริโภคนิยม ความเครียดจากการแข่งขัน ความหลากหลายของความเชื่อ และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี จริตจึงสามารถใช้เป็นกรอบวิเคราะห์พฤติกรรมร่วมสมัยได้ เช่น ราคจริตอาจปรากฏในรูปของการยึดติด ภาพลักษณ์ ความนิยมในความสวยงาม การบริโภค หรือการแสวงหาความสุขจากสิ่งเร้าภายนอก โทสจริตอาจ ปรากฏในรูปของความใจร้อน การโต้แย้งรุนแรงในโลกออนไลน์ หรือการขาดทักษะจัดการอารมณ์ โมหจริต อาจสะท้อนผ่านการเชื่อข้อมูลโดยไม่ตรวจสอบ การหลงตามกระแส หรือการขาดวิจาร์ณญาณ วิตกจริตอาจ เห็นได้จากความกังวล ความเครียด และความฟุ้งซ่านจากข้อมูลจำนวนมาก สัทธาจริตอาจปรากฏในรูปของ ความเชื่อมั่นต่อบุคคล กลุ่ม ความคิด หรืออุดมการณ์ ส่วนพุทธิจริตอาจสะท้อนผ่านการคิดวิเคราะห์ การตั้ง คำถาม และการแสวงหาความจริงอย่างมีเหตุผล

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบจริต 6 กับพื้นฐานนิสัยของมนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

จริต 6	ความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา	พื้นฐานนิสัยของบุคคล	ลักษณะในสังคมร่วมสมัย	จุดแข็ง	จุดที่ควรพัฒนา
ราคจริต	ผู้มีจิตโน้มเอียงไปทางความพอใจ ความรักสวยรักงาม และความยึดติดในอารมณ์ที่น่าปรารถนา	ชอบความสวยงาม ความสะอาดสบาย ความบันเทิง และสิ่งที่ให้ความสุขทางประสาทสัมผัส	สนใจภาพลักษณ์ แฟชั่น สื่อบันเทิง การบริโภค ประสบการณ์ใหม่ และการยอมรับทางสังคม	มีรสนิยมดี มีความละเอียดอ่อน เข้าใจความงาม มีมนุษยสัมพันธ์ดี	ควรฝึกภูไททานความยึดติด ความอยาก และการแสวงหาความสุขจากภายนอกมากเกินไป
โทสจริต	ผู้มีจิตโน้มเอียงไปทางความโกรธ ความหงุดหงิด ความไม่พอใจ หรือการตอบสนองรุนแรง	ใจร้อน ตรงไปตรงมา ไม่ชอบความล่าช้า ไม่ชอบสิ่งที่ผิดจาก ความคาดหวัง	อาจแสดงออกผ่าน การวิจารณ์รุนแรง ความขัดแย้งในที่ทำงาน การโต้เถียงในโซเชียลมีเดีย หรือความเครียดจากการแข่งขัน	กล้าตัดสินใจ เห็นปัญหาเร็ว มีพลังในการแก้ไข สิ่งที่ไม่ถูกต้อง	ควรฝึกเมตตา ความอดทน การฟังอย่างลึกซึ้ง และการจัดการอารมณ์

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

จริต 6	ความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา	พื้นฐานนิสัยของบุคคล	ลักษณะในสังคัมมั	จุดแข็ง	จุดที่ควรพัฒนา
โมหจริต	ผู้มีจิตโน้มเอียงไปทางความหลง ความไม่รู้ ความไม่ชัดเจน หรือความลังเล	ขาดความมั่นใจ ตัดสินใจช้า ง่ายต่อการถูกชักจูงหรือไม่ชอบคิดวิเคราะห์ลึก	อาจเชื่อข่าวปลอม หลงตามกระแส ขาดการตรวจสอบข้อมูลหรือไม่สามารถแยกแยะข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น	เปิดรับสิ่งต่าง ๆ ได้ง่าย ไม่แข็งกร้าว มีความอ่อนโยน	ควรฝึกการคิดวิเคราะห์ การแสวงหาความรู้ การตั้งคำถาม และการตรวจสอบข้อมูล
วิตกจริต	ผู้มีจิตโน้มเอียงไปทางความคิดมาก ฟุ้งซ่าน กังวล หรือปรุงแต่งความคิด	คิดละเอียด คิดหลายชั้น กังวลง่าย วางแผนมาก แต่บางครั้งลังเลไม่ลงมือทำ	พบมากในยุคข้อมูลล้นเกิน ความเครียดจากงาน ความกลัวอนาคต และความกังวลจากการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น	รอบคอบ มองเห็นความเสี่ยง วางแผนได้ดี	ควรฝึกสมาธิ การอยู่กับปัจจุบัน การลดความคิดฟุ้งซ่าน และการลงมือปฏิบัติ
สัทธาจริต	ผู้มีจิตโน้มเอียงไปทางความเชื่อ ความเลื่อมใส ความไว้วางใจ และการยอมรับ	เชื่อมั่นง่าย มีความรักดี มีแรงบันดาลใจสูง ชอบบุคคลต้นแบบหรืออุดมการณ์	อาจแสดงออกผ่านการติดตามผู้นำทางความคิด อินฟลูเอนเซอร์ กระแสสังคม ความเชื่อทางศาสนาหรืออุดมการณ์ทางสังคม	มีแรงศรัทธา มีพลังใจ เสียสละ และทำงานเพื่อเป้าหมายได้ดี	ควรใช้ปัญญากำกับศรัทธา ไม่เชื่อง่าย ตรวจสอบเหตุผลและผลกระทบ ก่อนตัดสินใจ
พุทธิจริต	ผู้มีจิตโน้มเอียงไปทางปัญญา เหตุผล การวิเคราะห์ และการเข้าใจความจริง	ชอบคิด ชอบเรียนรู้ ตั้งคำถาม มีเหตุผล และแสวงหาหลักฐาน	สอดคล้องกับมนุษย์ยุคความรู้ นักวิชาการ นักวิจัย ผู้บริหาร นักคิด หรือผู้ใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ	คิดวิเคราะห์ดี เรียนรู้เร็ว เข้าใจเหตุผลและระบบ	ควรระวังการยึดติดความคิดของตน การวิจารณ์มากเกินไป และควรพัฒนาความเมตตาควบคู่กับปัญญา

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่า จริต 6 สามารถนำมาอธิบายพื้นฐานนิสัยของมนุษย์ร่วมสมัยได้อย่างหลากหลาย แต่ต้องเข้าใจว่าในความเป็นจริง บุคคลหนึ่งอาจไม่ได้มีจริตเพียงประเภทเดียว อาจมีจริตหลักและจริตร่วมผสมกัน เช่น บางคนอาจมีราคะจริตผสมสัทธาจริต คือชอบสิ่งสวยงามและมีความเชื่อมั่นต่อบุคคลต้นแบบ บางคนอาจมีวิตกจริตผสมพุทธิจริต คือคิดมากแต่ก็มีความสามารถในการวิเคราะห์สูง ดังนั้น การใช้

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

หลักจรรยา 6 จึงไม่ควรใช้เพื่อปิดป้ายบุคคลอย่างตายตัว แต่ควรใช้เป็นเครื่องมือในการสังเกต ทำความเข้าใจ และเลือกแนวทางพัฒนาตนเองให้เหมาะสม

ในเชิงจิตวิทยาบุคลิกภาพร่วมสมัย หลักจรรยา 6 สามารถนำมาเทียบเคียงกับแนวคิดบุคลิกภาพบางประการได้ เช่น รากจรรยาอาจสัมพันธ์กับความไวต่อรางวัลและความชื่นชอบประสบการณ์ทางอารมณ์ โทสจรรยา และวิตกจรรยาอาจสัมพันธ์กับมิติ Neuroticism ที่เกี่ยวข้องกับความไวต่ออารมณ์ลบ ส่วนสัทธจรรยาอาจสัมพันธ์กับ Agreeableness หรือความไว้วางใจ ขณะที่พุทธิจรรยาอาจสัมพันธ์กับ Openness/Intellect และการคิดวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม การเทียบเคียงดังกล่าวควรใช้ในฐานะกรอบอธิบายเชิงเปรียบเทียบ มิใช่การแปลความหมายตรงตัว เพราะหลักจรรยา 6 มีเป้าหมายเพื่อการรู้เท่าทันและฝึกอบรมจิตใจ ส่วนจิตวิทยาบุคลิกภาพสมัยใหม่มีเป้าหมายเพื่ออธิบายความแตกต่างของบุคคลในเชิงพฤติกรรมและลักษณะนิสัย

ตารางที่ 2 ลักษณะทางจิตวิทยาที่เทียบเคียงกับจรรยา 6

หลักจรรยา 6	ลักษณะตามพระพุทธศาสนา	คำศัพท์จิตวิทยาสมัยใหม่ที่เทียบเคียงได้	อธิบายแบบร่วมสมัย
รากจรรยา	โน้มเอียงไปทางความพอใจ ความงาม ความรัก ความยึดติด	Reward-sensitive personality, Sensation seeking, Aesthetic sensitivity, บางส่วนของ Extraversion และ Openness	คนที่ชอบความสวยงาม ความสุข ความสะดวกสบาย ปรากฏการณ์ ประสบการณ์ใหม่ หรือสิ่งที่กระตุ้นความพึงพอใจ
โทสจรรยา	โน้มเอียงไปทางความโกรธ หงุดหงิด ไม่พอใจง่าย	High Neuroticism, Irritability, Low Agreeableness	คนที่อารมณ์ไว เครียดง่าย หงุดหงิดง่าย โด่ดองแรง หรือไม่อดทนต่อสิ่งที่ไม่เป็นไปตามคาด
โมหจรรยา	โน้มเอียงไปทางความหลง ไม่ชัดเจน งมงาย ลังเล	Low Openness, Low Cognitive Reflection, Suggestibility	คนที่อาจเชื่อข้อมูลง่าย ขาดการตรวจสอบ ไม่มั่นใจ ตัดสินใจช้า หรือหลงตามกระแส
วิตกจรรยา	คิดมาก พุ้งซ่าน กังวล ประชวรความคิด	Rumination, Anxiety-prone personality, High Neuroticism, บางส่วนของ Introversion	คนที่คิดเยอะ กังวลง่าย วิเคราะห์มากเกินไป กลัวความผิดพลาด หรือหมกมุ่นกับอนาคต
สัทธจรรยา	โน้มเอียงไปทางความเชื่อ ความเลื่อมใส ความไว้วางใจ	High Agreeableness, Trusting personality, Affiliative orientation	คนที่เชื่อมั่นง่าย ศรัทธาแรง มีแรงบันดาลใจจากบุคคลต้นแบบ อุดมการณ์ ศาสนา หรือกลุ่มสังคม

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

หลัก จริต 6	ลักษณะตาม พระพุทธศาสนา	คำศัพท์จิตวิทยาสมัยใหม่ที่เทียบเคียงได้	อธิบายแบบร่วมสมัย
พุทธิจริต	โน้มเอียงไปทางปัญญา เหตุผล การพิจารณา	High Openness/Intellect, Need for Cognition, Analytical Thinking	คนที่ชอบคิด วิเคราะห์ ตั้ง คำถาม ใช้เหตุผล ชอบเรียนรู้ และแสวงหาความจริง

ในสังคมร่วมสมัยที่มนุษย์ต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หลักจริต 6 ยังช่วยส่งเสริมทักษะสำคัญของศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการตระหนักรู้ตนเอง การคิดวิเคราะห์ การปรับตัว การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้ตลอดชีวิต หากบุคคลเข้าใจจริตของตน ก็จะสามารถจัดการอารมณ์ พัฒนาจุดแข็ง ลดจุดอ่อน และสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ดีขึ้น หลักจริต 6 จึงเป็นทั้งองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา และกรอบการพัฒนาคนยุคใหม่ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในครอบครัว สถานศึกษา องค์กร และสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีคุณค่า

การประยุกต์ใช้จริต 6 เพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

การประยุกต์ใช้หลักจริต 6 เพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 เป็นการนำภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนามาใช้ทำความเข้าใจความแตกต่างของมนุษย์ในระดับจิตใจ อารมณ์ ความคิด และพฤติกรรม โดยมีได้มุ่งจำแนกบุคคลเพื่อการตัดสินใจหรือตัดสินใจ แต่ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการรู้จักตนเอง การปรับตนเอง และการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมกับพื้นฐานนิสัยของแต่ละคน หลักจริต 6 ได้แก่ ราคะจริต โทสะจริต โมหะจริต วิตะกจริต สัทธาจริต และพุทธิจริต เป็นหลักที่ช่วยให้เห็นว่า มนุษย์แต่ละคนมีความโน้มเอียงทางจิตใจแตกต่างกัน บางคนมีความละเอียดอ่อนต่อความงามและความพึงพอใจ บางคนตอบสนองต่อสิ่งเร้าด้วยความไม่พอใจง่าย บางคนขาดความชัดเจนในการคิด บางคนคิดมากและกังวลง่าย บางคนมีศรัทธาแรงกล้า และบางคนเน้นเหตุผลและปัญญาเป็นหลัก (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2534)

ในศตวรรษที่ 21 มนุษย์ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากเทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ สื่อสังคมออนไลน์ การแข่งขันทางเศรษฐกิจ และความซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางสังคม การพัฒนาศักยภาพมนุษย์จึงไม่อาจเน้นเพียงความรู้ทางวิชาการหรือทักษะวิชาชีพเท่านั้น แต่จำเป็นต้องพัฒนาทักษะภายใน เช่น การรู้เท่าทันตนเอง การจัดการอารมณ์ การคิดวิเคราะห์ การปรับตัว การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ องค์กรยูเนสโกเสนอว่าการศึกษาคควรพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งการเรียนรู้เพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน และการเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (UNESCO, 2015) ขณะที่ World Economic Forum ให้ความสำคัญกับทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ ความยืดหยุ่น ความคล่องตัว แรงจูงใจ และการตระหนักรู้ตนเองในฐานะทักษะสำคัญของโลกอนาคต (World Economic Forum, 2025)

เมื่อเชื่อมโยงหลักจริต 6 กับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ จะเห็นว่าแต่ละจริตมีทั้งจุดแข็ง และ จุดที่ควรพัฒนา หากบุคคลสามารถรู้เท่าทันจิตใจของตน ก็จะสามารถเปลี่ยนความโน้มเอียงเดิมให้กลายเป็นพลังในการพัฒนาตนได้ เช่น ผู้มีราคะจริตอาจมีความละเอียดอ่อน รักความงาม เข้าใจอารมณ์และความรู้สึกของผู้อื่น จึงเหมาะต่อการพัฒนาด้านศิลปะ การสื่อสาร การออกแบบ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แต่ขณะเดียวกัน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ต้องฝึกรู้เท่าทันความยึดติด ความอยาก และการแสวงหาความสุขจากสิ่งภายนอกมากเกินไป ผู้มีโศกจริตอาจมีความเด็ดขาด กล้าตัดสินใจ และมองเห็นปัญหาได้รวดเร็ว แต่ต้องฝึกเมตตา การฟัง และการจัดการอารมณ์ เพื่อไม่ให้ความโกรธกลายเป็นอุปสรรคต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ผู้มีโมหจริตอาจเป็นผู้เปิดรับสิ่งต่าง ๆ ได้ง่าย ไม่แข็งกร้าว และมีความอ่อนโยน แต่ต้องพัฒนาการคิดวิเคราะห์ การตรวจสอบข้อมูล และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล เพราะสังคมดิจิทัลเต็มไปด้วยข้อมูล ข่าวดลอม และการชักจูงทางความคิด ผู้มีวิตกจริตอาจเป็นคนละเอียด รอบคอบ และมองเห็นความเสี่ยงได้ดี แต่หากขาดการฝึกสมาธิ อาจกลายเป็นคนคิดมาก วิตกกังวล และไม่กล้าลงมือทำ ผู้มีสัทธาจริตมีพลังศรัทธา มีแรงบันดาลใจ และสามารถอุทิศตนเพื่อเป้าหมายได้ดี แต่ควรใช้ปัญญากำกับศรัทธา เพื่อไม่ให้เชื่อง่ายหรือถูกชักจูงโดยขาดการพิจารณา ส่วนผู้มีพุทธิจริตมีจุดเด่นด้านการคิด วิเคราะห์ และแสวงหาความจริง แต่ควรพัฒนาความเมตตา ความอ่อนน้อม และความสามารถในการสื่อสารกับผู้อื่น เพื่อไม่ให้ปัญญากลายเป็นความยึดติดในความคิดของตนเอง การประยุกต์ใช้จิต 6 จึงสามารถทำได้ในหลายระดับ ดังนี้

1. ระดับบุคคล โดยใช้จิตเป็นเครื่องมือสำรวจตนเอง บุคคลอาจตั้งคำถามว่า ตนมักตอบสนองต่อปัญหาด้วยอารมณ์แบบใด มีความเคยชินทางความคิดอย่างไร และมีจุดอ่อนทางจิตใจด้านใดที่ควรพัฒนา การสำรวจเช่นนี้ช่วยให้เกิดการตระหนักรู้ตนเอง ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์

2. ระดับการศึกษา ครูและผู้สอนสามารถใช้หลักจิตเพื่อเข้าใจผู้เรียนที่มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น ผู้เรียนบางคนต้องการแรงบันดาลใจ บางคนต้องการเหตุผล บางคนต้องการกิจกรรมสร้างสรรค์ บางคนต้องการพื้นที่สงบเพื่อคิดทบทวน การจัดการเรียนรู้ที่เข้าใจจิตของผู้เรียนจึงช่วยให้การเรียนรู้มีความหมาย และสอดคล้องกับศักยภาพเฉพาะบุคคลมากขึ้น

3. ระดับองค์กรและการทำงาน ผู้นำหรือผู้บริหารสามารถใช้หลักจิต 6 เพื่อเข้าใจทีมงานและออกแบบการทำงานที่เหมาะสม เช่น ผู้มีพุทธิจริตอาจเหมาะกับงานวิเคราะห์ วางแผน และวิจัย ผู้มีราคะจริตอาจเหมาะกับงานสร้างสรรค์ การออกแบบ หรือการสื่อสาร ผู้มีสัทธาจริตอาจเหมาะกับงานที่ต้องอาศัยแรงบันดาลใจ การประสานคน และการขับเคลื่อนอุดมการณ์ ผู้มีวิตกจริตอาจเหมาะกับงานตรวจสอบความเสี่ยง หรือการวางแผนอย่างละเอียด แต่ทุกจริตต้องได้รับการพัฒนาให้สมดุล เพื่อไม่ให้จุดเด่นกลายเป็นข้อจำกัดในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

4. ระดับสังคม หลักจิต 6 ช่วยให้นักศึกษาเข้าใจความหลากหลายของผู้คนในสังคมร่วมสมัยมากขึ้น สังคมที่ประกอบด้วยคนต่างวัย ต่างวัฒนธรรม ต่างความเชื่อ และต่างประสบการณ์ จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจ ความอดทน และการสื่อสารที่เหมาะสม การเข้าใจจิตของมนุษย์ช่วยลดการตัดสินผู้อื่นเพียงจากพฤติกรรมภายนอก และเปิดโอกาสให้มองเห็นเหตุปัจจัยทางจิตใจที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมนั้น ๆ อันเป็นพื้นฐานของความเมตตา การอยู่ร่วมกัน และการพัฒนาสังคมอย่างสันติ

ตารางที่ 3 แสดงแนวทางประยุกต์ใช้จิต 6 เพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

จิต 6	จุดเด่นที่นำไปพัฒนาได้	ความเสี่ยงที่ควรระวัง	แนวทางพัฒนา	ทักษะศตวรรษที่ 21 ที่เกี่ยวข้อง
ราคะจริต	ความละเอียดอ่อน รสนิยมดี เข้าใจความ งามและความรู้สึก	ยึดติดความสุข ภาพลักษณ์ การ	ฝึกสติ พิจารณาความไม่ เที่ยง ใช้ความงามเพื่อ สร้างคุณค่าเชิงสร้างสรรค์	ความคิดสร้างสรรค์ การ สื่อสาร การเข้าใจ อารมณ์

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

		ยอมรับ หรือสิ่งเร้า ภายนอก		
โทสจริต	กล้าตัดสินใจ เห็น ปัญหาเร็ว มีพลังในการ แก้ไขสิ่งผิด	โกรธง่าย ชัดแย้งง่าย สื่อสารรุนแรง	ฝึกเมตตา การฟังอย่าง ลึกซึ้ง การจัดการอารมณ์	ภาวะผู้นำ การทำงาน เป็นทีม ความยืดหยุ่น ทางอารมณ์
โมหจริต	เปิดรับสิ่งต่าง ๆ ได้ง่าย ไม่แข็งกร้าว	เชื่อข้อมูลง่าย ขาดการ คิดวิเคราะห์ หลงตาม กระแส	ฝึกตั้งคำถาม ตรวจสอบ ข้อมูล แสวงหาความรู้ จากแหล่งที่น่าเชื่อถือ	การคิดวิเคราะห์ การ รู้เท่าทันสื่อ การ ตัดสินใจ
วิตกจริต	รอบคอบ คิดละเอียด มองเห็นความเสี่ยง	คิดมาก กังวล พุ้งซ่าน ไม่กล้าลงมือทำ	ฝึกสมาธิ อานาปานสติ การอยู่กับปัจจุบัน และ การลงมือปฏิบัติเป็น ขั้นตอน	การแก้ปัญหา การ วางแผน การจัดการ ความเครียด
สัทธา จริต	มีแรงบันดาลใจ เชื่อมั่น เสียสละ ทำงานเพื่อ เป้าหมาย	เชื่อง่าย ยึดติดบุคคล หรือความเชื่อโดยไม่ ตรวจสอบ	ใช้ปัญญากำกับศรัทธา ตรวจสอบเหตุผลและ ผลลัพธ์	แรงจูงใจ การทำงาน เพื่อคุณค่า จริยธรรม
พุทธิ จริต	คิดวิเคราะห์ดี ใฝ่รู้ แสวงหาความจริง	ยึดติดเหตุผลของตน วิจารณ์มาก ขาดความ อ่อนโยน	ฝึกเมตตาควบคุมปัญญา สื่อสารให้เข้าใจง่าย และ เปิดรับมุมมองต่าง	การคิดเชิงวิพากษ์ การ เรียนรู้ตลอดชีวิต การ ตัดสินใจจากข้อมูล

จากตารางจะเห็นว่า หลักจริต 6 สามารถประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือพัฒนามนุษย์ได้อย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการรู้จักจริตของตนเอง เห็นจุดแข็งและข้อจำกัด แล้วเลือกวิธีฝึกอบรมจิตใจและพฤติกรรมให้เหมาะสม การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 จึงไม่ใช่เพียงการเพิ่มทักษะภายนอก แต่ต้องพัฒนาความรู้เท่าทันภายในควบคู่กันไปด้วย แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการกำหนดตนเองของ Deci และ Ryan ที่อธิบายว่าการเติบโตของมนุษย์สัมพันธ์กับความต้องการพื้นฐานด้านความสามารถ ความเป็นอิสระในการกำกับตนเอง และความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับผู้อื่น (Deci & Ryan, 2000) เมื่อบุคคลเข้าใจจริตของตน ก็จะสามารถกำกับตนเองได้ดีขึ้น พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเหมาะสม และสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเข้าใจ

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้จริต 6 เพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเชื่อมโยงกับการพัฒนามนุษย์ร่วมสมัยอย่างมีคุณค่า เพราะช่วยให้บุคคลรู้จักตนเอง เข้าใจผู้อื่น จัดการอารมณ์ พัฒนาปัญญา ใช้จุดแข็งอย่างสร้างสรรค์ และลดข้อจำกัดทางจิตใจของตน หลักจริต 6 จึงเป็นทั้งเครื่องมือทางธรรม เครื่องมือทางการศึกษา และเครื่องมือพัฒนาชีวิต ที่สามารถนำไปใช้ได้ในระดับบุคคล ครอบครัว สถานศึกษา องค์กร และสังคม เพื่อสร้างมนุษย์ที่มีสติ ปัญญา คุณธรรม และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างสมดุลท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่

องค์ความรู้จากการศึกษา

ภาพที่ 1 จริต 6 สู่การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

องค์ความรู้เรื่องการใช้หลักจริต 6 ในพระพุทธศาสนา เพื่อช่วยให้มนุษย์รู้จักตนเอง เข้าใจผู้อื่น และพัฒนาศักยภาพอย่างสมดุล ทั้งด้านการคิด อารมณ์ ความสัมพันธ์ การเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันในสังคมร่วมสมัย

สรุป

บทความนี้มุ่งอธิบายการประยุกต์ใช้หลักจริต 6 ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต วิทกจริต สัทธาจริต และพุทธิจริต เพื่อเป็นแนวทางในการเข้าใจตนเองและพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 หลักจริต 6 ช่วยให้บุคคลมองเห็นพื้นฐานนิสัย จุดแข็ง และข้อควรพัฒนาของตนเองอย่างชัดเจน อีกทั้งยังช่วยให้เข้าใจความแตกต่างของผู้อื่น ลดการตัดสิน และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิต การศึกษา และการทำงาน จะช่วยพัฒนาทักษะสำคัญ เช่น การคิดวิเคราะห์ การจัดการอารมณ์ ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกัน และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- ธิติวุฒิ หมั่นมี. (2561). จริต 6 ทฤษฎีการประสานงานของพระพุทธเจ้า. *วารสารสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 6(1), 29–44.
- พระครูพิศาลโชติวัฒน์ (วิฑูรย์ โชติปญโญ) และคณะ. (2566). ความสัมพันธ์ของจริตกับหลักปฏิบัติกัมมัฏฐาน. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 6(1), 29–40. <https://doi.org/10.14456/jra.2023.3>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัย* (ชุด 91 เล่ม). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- UNESCO. (2015). *Rethinking education: Towards a global common good?* UNESCO. <https://doi.org/10.54675/MDZL5552>
- World Economic Forum. (2025). *The future of jobs report 2025*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/>